

PRL-Univerzum

Lengyel Népköztársaság

Hétköznapi abszurditások és a hatalom szimbólumai
Varsó belvárosában

Fedezd fel a Lengyel Népköztársaság világát
a mindennapi élet és a monumentális városi jelképek közötti
feszültségen keresztül.

Gyakorlati információk

Kiindulási hely

A Kommunizmus Alatti Élet Múzeuma, Piękna 28/34
Varsó belvárosa, Lengyelország.

Távolság: Kb. 4.5 km gyalog

Időtartam: 140 - 160 perc

Szükséges eszközök

Feltöltött telefon; fejhallgató opcionálisan; digitális vagy nyomtatott térkép; kényelmes cipő; toll vagy ceruza és egy üres papírlap a kreatív feladathoz.

Hozzáférhetőségi szint

Könnyű-közepes; hosszabb, sík belvárosi útvonal. Több állomás kívülről is megtartható, ha a belső terek nem látogathatók.

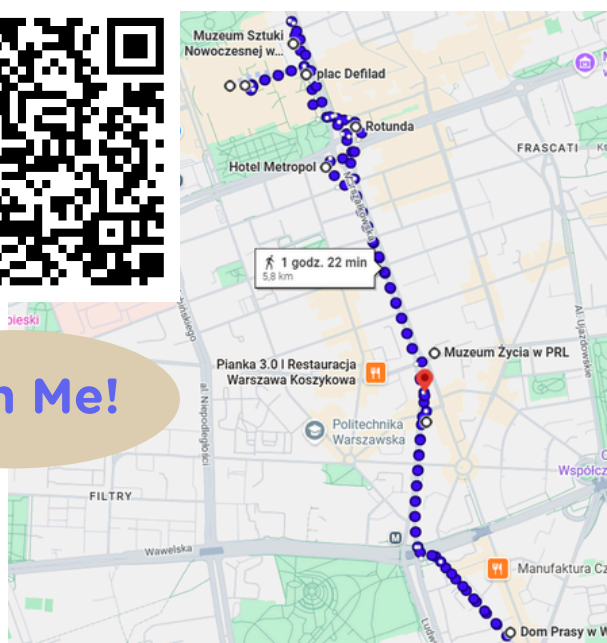
Célközönség

16–30 éves fiatalok; vegyes csoportok; előzetes tudás nem szükséges.

**Olvasd be a QR-kódot
a térkép megnyitásához,
és fedezd fel a teljes túrát.**

Scan Me!

A séta bevezetése

Üdvözlünk a „PRL-univerzumban” (PRL – Lengyel Népköztársaság)! Gondolkodtál már azon, milyen lehet egy olyan világban élni, ahol a hatalom megpróbálja ellenőrizni az állampolgárok minden lépését – az utcákat megvilágító feliratoktól egészen addig, hogy mit vehetsz vacsorára?

Varsó mai belvárosa egy egykori, hatalmas propagandaszínpad. Ezen a sétán leleplezzük a monumentális épületeket, hogy meglássuk mögöttük azoknak az embereknek az abszurd és lenyűgöző mindennapjait, akiknek egyszerűen... túl kellett élniük ebben a rendszerben. Maradj résen, és tanuld meg a sorok között olvasni a várost.

Hogyan tudtak a hétköznapi emberek saját normális világot teremteni a monumentális ideológia páncélja és a hatalom abszurd elvárásai alatt?

Ez a kérdés kísérjen végig minden lépésednél. Arra ösztönöz, hogy a hatalmas épületekre ne hétköznapi emlékművekként tekints, hanem egy olyan előadás „díszleteiként”, amelynek címe:

“PRL-Univerzum”

– és amellyel Varsó lakóinak nap mint nap szembe kellett nézniük, miközben megtanultak ügyesen eligazodni benne.

1. állomás: A Kommunizmus Alatti Élet Múzeuma, Piękna 28/34

Otthoni élet, hiánygazdaság és az alkalmazkodás tárgyi kultúrája.

Mikroszinten kezdünk – egy panellakás belsejében. Az 1970-es és 1980-as évek hivatalos propagandája modernitást és jólétet ígért, de az állampolgárok mindennapi valósága az üres polcokban és az órákig tartó sorban állásban mutatkozott meg. A PRL tervgazdasága az alapvető árucikkek állandó hiányától szenvedett. A gazdasági válság kezelésére a hatóságok 1976-ban bevezették a cukorjegyet, majd a hadiállapot idején, 1981 után, a jegyrendszer szinte mindenre kiterjedt: a hústól, vajtól és lisztől kezdve a cipőn át egészen a benzinig. A rendszer a kikényszerített egyformaságon keresztül próbálta ellenőrizni a magánéletet – az „Ixi” mosópor egységes csomagolásától kezdve az azonos „Kowalski” szekrénysorokig, amelyek szinte minden nappaliban megjelentek. Itt azt láthatjuk, hogyan ütközött a nagy ideológia a mindennapi leleményesség szükségletével: minden otthon, házilag megjavított tárgy az önállóság apró gesztusává vált.

Scan Me!

Most, hogy láttuk a lakások szűkös, szigorúan ellenőrzött és hiányokkal terhelt belső világát, lépünk ki a szabadba. Figyeld meg, milyen drámaian megnő a lépték – az Alkotmány tér felé tartunk, amelyet az 1950-es években az új szocialista társadalom hatalmas, nyilvános színpadaként terveztek meg.

NEXT STEP

Sétálj a Plac Konstytucji, vagyis az Alkotmány tér felé.

Használd ezt az átvezetést arra, hogy észrevedd, hogyan változik a lépték: a belső terektől és tárgyaktól az utcák és a monumentális városi kompozíció felé mozdulunk el.

2. állomás: Plac Konstytucji (Alkotmány tér)

A város mint a szocialista rend színpada.

Európa egyik legszebb szocialista realista építészeti példájának kellős közepén állsz. A teret hivatalosan 1952. július 22-én nyitották meg – azon a napon, amikor kihirdették a PRL, vagyis a Lengyel Népköztársaság új alkotmányát.

A szocialista realista építészetnek – „tartalmában szocialista, formájában nemzeti” – világos feladata volt: megfélemlíteni az egyént, és lenyűgözni a tömegeket. A monumentális léptéket, a tökéletes szimmetriát és a hatalmas, nyitott teret a május elseji tömegfelvonulásokhoz és a nagy politikai gyűlésekhez tervezték.

Ez a tér egy hatalmas városi színház. A három óriási kandeláber és az erőteljes árkádsorok a klasszikus formákat idézték, valódi céljuk azonban az volt, hogy előre megírják az emberi viselkedést és mozgást egy olyan köztérben, ahol az egyénnek aprónak kellett éreznie magát az állam hatalmával szemben.

Nézz körül a téren, és keresd meg a falakon az egyik nagyszabású domborművet, amely munkásokat ábrázol. Figyeld meg a hősiességet tükröző testtartásukat.

Ha hozzáadhatnál ehhez a kőbe faragott propagandajelenethez egy valóságot, nem megszépített részletet a mindennapi életből, mi lenne az? Oszd meg a gondolataidat a csoporttal.

Folytassuk utunkat a Marszałkowska Lakónegyed, vagyis az MDM mentén. Nézd meg közelebbről az itt álló lakóépületek homlokzatait – pontosan itt vált az ideológia és a propaganda kőbe faragott üzenetté

NEXT STEP

Haladj tovább a Marszałkowska Lakónegyeden, vagyis az MDM-en keresztül, és figyeld meg a homlokzatokat, az árkádokat és a szobrászati részleteket.

3. állomás: Marszałkowska Lakónegyed, MDM

A mindennapi térbe vésett propaganda.

Az 1950 és 1952 között épült MDM célja egy sztálinista rendelet teljesítése volt: „a munkásosztály bevitele a városközpontba”. Mivel a háború előtti Varsó polgári város volt, az új rendszer hűségese munkásokkal akarta benépesíteni az újjáépített központot.

A falakon látható monumentális domborművek egy idealizált, újraformált társadalmat ábrázolnak: büszke acélmunkásokat, a munkateljesítményben élen járó kőműveseket, tanárokat, valamint gyermeküket nevelő anyákat. Ez vizuális lecke volt arról, hogy a hivatalos propaganda szerint kik építik az új Lengyelországot. A szép díszítések homlokzata mögött azonban egyfajta látszatjáték húzódott meg – a lakások, bár a maguk korában modernnek számítottak, központi fűtéssel és fürdőszobával, nagyon szűkösek voltak, és az elosztásuk erősen függött a Párthoz való politikai hűségtől.

Scan Me!

A rendszer ellenőrizte a terek, utcák és lakások építészetét és elosztását, de ugyanilyen teljes monopóliumra volt szüksége az információ felett is. Induljunk tovább a Marszałkowska 3/5 szám alatt álló épület felé, amely ennek a korszaknak a médiaközpontja volt.

NEXT STEP

Sétálj a Sajtóház felé. Marszałkowska 3/5

4. állomás: Dom Prasy (Sajtóház), Marszałkowska 3/5

Média, propaganda és folytonosság nyomás alatt.

Ez az 1926 és 1927 között emelt modernista épület arra emlékeztet, hogy a PRL-ben az ellenőrzés nem ért véget az építészettel – a cenzúrázott szavakban is jelen volt. A második világháború után az épületet az RSW „Prasa-Książka-Ruch” konglomerátum vette át, és innen terjesztették minden reggel Lengyelország-szerte a „Trybuna Ludu”-t – a PZPR, vagyis a Lengyel Egyesült Munkáspárt hivatalos lapját –, valamint a népszerű „Życie Warszawy” című újságot.

A Sajtóház a nyomás alatt fennmaradó rendkívüli folytonosság helyszíne, amely 1945 után a kommunista propaganda fő gyárává vált. Megmutatja, hogyan használta a rendszer a városi teret arra, hogy módszeresen ellenőrzése alatt tartsa az emberek gondolkodását.

Képzeld el, hogy olyan korban élsz, amikor nincs internet, és a világról szóló információk egyetlen forrását (a sajtót, a rádiót és a televíziót) egy politikai párt ellenőrzi.

Hogyan próbálnád ellenőrizni, mi igaz és mi hazugság? Hol keresnél tudást? Beszéljétek meg ezt párokban vagy két csoportban.

Most, hogy láttuk, hogyan ellenőrizte a rendszer az írott szót a Sajtóházban, folytassuk utunkat a Marszałkowska utcán a Dmowski körforgalom felé. Egy olyan helyet fogunk látni, amelyet az 1960-as években Varsó modern kirakatának szántak, de a hétköznapi emberek számára elsősorban az informális kereskedelem és a luxuscikkek utáni vadászat központja volt.

NEXT STEP

Haladj tovább a Hotel Metropol felé.

5. állomás: Hotel Metropol, a Marszałkowska utca és az Aleje Jerozolimskie sarka

Turizmus, modernitás és a szocialista városi élet megtervezése.

Olyan helyen állsz, amelyet az 1960-as években Varsó új, nyugatos kirakatának szántak. Az 1965-ben megnyílt Metropol Hotel modern, üveg homlokzatával keltett feltűnést, míg a közeli, könnyed szerkezetű Cepelia pavilon, amely 1966-ban épült Zygmunt Stępiński tervei alapján, a lengyel népművészet népszerűsítését szolgálta. A modernitás páncélja alatt azonban egy lenyűgöző „látszatjáték” rejtőzött. A hotel környéke Varsó feketepiacának központja volt. Ez volt a „cinkciarze” birodalma – az illegális valutaváltóké. A milícia figyelő tekintete alatt az állampolgárok amerikai dollárt vásároltak tőlük, csak hogy belekóstolhassanak a luxusba a Pewex üzletekben: külföldi farmert, LEGO-kockákat vagy valódi Coca-Colát vehessenek.

Csak néhány lépés választja el ezt a luxust idéző helyet az 1960-as évek modern Varsójának egy másik szimbólumától. Keljünk át az utcán a Rotunda jellegzetes, kör alaprajzú épületéhez, ahol a modern építészet egy nagy tragédiával fonódott össze.

NEXT STEP

Sétálj a PKO Rotunda felé.

6. állomás: Rotunda PKO, Marszałkowska 100/102

Katasztrófa, újjáépítés és a hitelesség kérdése.

Itt áll a Rotunda – amely 1966-ban készült el az úgynevezett Keleti Fal építészeti koronájaként, Jerzy Jakubowicz tervei alapján. Egyedi tetőszerkezete fűrészfogakra vagy egy tábornoki sapkára emlékeztetett, és hamar Varsó modernitásának jelképévé vált. 1979. február 15-én, 12:37-kor azonban ez a hely a város háború utáni történetének egyik legnagyobb tragédiájának színterévé vált. Egy hatalmas gázrobbanás szinte teljesen elpusztította az épületet, 49 ember halálát okozta, és több mint 100 embert megsebesített. A katasztrófa körül azonnal pletykák és összeesküvés-elméletek kezdtek terjedni, ami jól mutatta, mennyire nem bíztak az állampolgárok az állami hivatalos közleményekben. Az épületet rekordidő alatt – mindössze nyolc hónap alatt – újjáépítették, majd 2019-ben egy kortárs, könnyedebb szerkezetű épület váltotta fel.

Állj meg az emléktábla közelében. A hivatalos verzió szerint baleset történt, vagyis gázrobbanás, de 1979-ben az emberek bankrablásról vagy bombáról suttogtak, mert nem bíztak az állami médiában.

Hogyan befolyásolja a hatóságokba vetett bizalom hiánya azt, ahogyan az emberek válsághelyzetekre reagálnak? Vajon ma is könnyebben hiszünk az összeesküvés-elméletekben, amikor nem bízunk az intézményekben?

Hagyjuk el a Dmowski körforgalmat, és haladjunk tovább az aluljárókon keresztül - amelyek önmagukban is a PRL-kereskedelem labirintusai voltak – a Felvonulási tér felé. Egy óriás lábához érkezünk, amely nemcsak a város látképét, hanem Varsó egész életét is uralta.

NEXT STEP

Sétálj a Kultúra és Tudomány Palotája felé.

7. állomás: Kultúra és Tudomány Palotája, Plac Defilad 1

Monumentalitás, hála és az uralom nyelve.

Az 1952 és 1955 között, „a szovjet nép ajándékeként a lengyel népnek” emelt Kultúra és Tudomány Palotája, vagyis a PKiN, 237 méter magas, és máig szélsőséges érzelmeket vált ki. Lev Rudnyev terve, amely a szocialista realizmust a lengyel reneszánsz elemeivel ötvözte, a második világháború utáni szovjet uralom brutális demonstrációja volt Lengyelország felett.

Hogy helyet teremtsenek ennek a hatalmas épületnek, a háború előtti utcák és bérházak tucatjaiból álló, a bombázásokat túlélő városszövetet teljesen eltüntették. A Palota célja az volt, hogy megmutassa a kommunizmus erejét, és uralja a városi teret – a főváros szinte minden pontjáról látható volt.

A Kongresszusi Teremben tartott hivatalos LEMP-kongresszusok központi színpadává vált, de paradox módon ugyanitt lépett fel 1967-ben a Rolling Stones is, egy leheletnyi nyugati szabadságot hozva a PRL világába.

In your opinion, should architecture imposed by a dictatorship be destroyed, or preserved as a warning and a witness to history?

Menj tovább a Plac Defilad, vagyis a Felvonulási tér felé.

Szerinted a diktatúra által rákényszerített építészetet le kell rombolni, vagy meg kell őrizni figyelmeztetésként és a történelem tanújaként? Fordítsunk hátat a Palota hatalmas tornyának, és nézzünk körül a körülötte elterülő óriási betontéren.

NEXT STEP

Menj tovább a Felvonulási térre

8. állomás: Plac Defilad (Felvonulási tér)

Szertartások, felvonulások és a konszenzus koreográfiája.

A Felvonulási tér a Kultúra Palotájával egy időben jött létre, és Közép-Európa legnagyobb városi tere volt. Itt, a kőből épült dísztribün előtt zajlottak a hatalmas, gondosan megkoreografált nagygyűlések, május elsejei felvonulások és katonai díszszemlék.

A tér történetének legmeghatározóbb pillanata 1956. október 24-én történt. A politikai enyhülés idején az új pártvezető, Władysław Gomułka itt szólt több százezer emberhez, reformokat és a sztálinista terror végét ígérve.

Ez a tér, amelyet eredetileg az emberi viselkedés tömeges irányítására és a rendszer iránti lojalitás látványos bemutatására terveztek, 1989 után gyorsan hatalmas, vad, szabadpiaci bazárrá alakult, fém vásárcsarnokokkal. Ez a kommunizmusból a kapitalizmusba való hirtelen átmenetet szimbolizálta.

Tegyétek el a telefonjaitokat. Álljatok tökéletesen egyenes sorba,

vállvetve, és nézzetek előre teljes csendben 30 másodpercig, mozdulatlanul.

Érezzétek át egy kommunista nagygyűlés teljes fegyelmét.

Most, hogy láttuk, hogyan szervezte meg a hatalom a tömeggyűléseket a Felvonulási téren, induljunk tovább a Kultúra Palotájának közvetlen környezetébe. Ott egy egészen más, színes nyelvet fedezünk fel, amellyel a rendszer megpróbálta felvidítani az 1960-as és 1970-es évek szürke hétköznapijait.

NEXT STEP

Haladj tovább a Kultúra és Tudomány Palotája körüli neonörökséghez kapcsolódó terület felé.

9. állomás: Neonmúzeum, Kultúra és Tudomány Palotája

Megtervezett vágy és a késő szocializmus vizuális nyelve.

Az 1956-os politikai enyhülés után a PRL hatóságai elhatározták a főváros úgynevezett „neonosítását”. A nagy, színes neonfeliratok, amelyeket kiváló grafikusok és építészek terveztek, azt a célt szolgálták, hogy Varsónak kozmopolita, nyugatos hangulatot adjanak.

Valójában azonban más szerepük volt, mint Nyugaton: a kereskedelmi reklám helyett – mivel magánvállalkozások gyakorlatilag nem léteztek – az állami presztízs és a városi tájékozódás elemeiként működtek, például: „Mozi”, „Törésbiztos üveg”, „Étterem”. Ezek a fényreklámok bizonyítják, hogy a PRL nem pusztán szürke és monumentális volt, és hogy a rendszer tudta, hogyan használja a modern designt a gazdasági hiányok elfedésére és saját képének megszelídítésére.

A PRL neonfeliratai az alkalmazott művészet és az állami propaganda különleges keverékét alkották – céljuk az volt, hogy felderítsék a valóságot, és felhívják a figyelmet olyan helyekre, ahol gyakran még az alapvető árucikkek is hiányoztak.

Most te jössz!

Egy papírlapon, tollal rajzold meg a saját neonfeliratod egyszerű, egyvonalas kontúráját: egy szimbólumot vagy szlogent, amely ezt az állomást képviseli. Add körbe a rajzodat a csoportban, és találjátok ki a jelentését!

Sétálj a Felvonulási tér északi oldalára, a Modern Művészetek Múzeuma elé, a Marszałkowska 103-hoz. Itt a kortárs Varsó történetének egy teljesen új, demokratikus fejezetét írja.

NEXT STEP

Haladj tovább a Plac Centralny és a varsói Modern Művészetek Múzeuma felé, a Kultúra és Tudomány Palotája körüli neonörökséghez kapcsolódó területen.

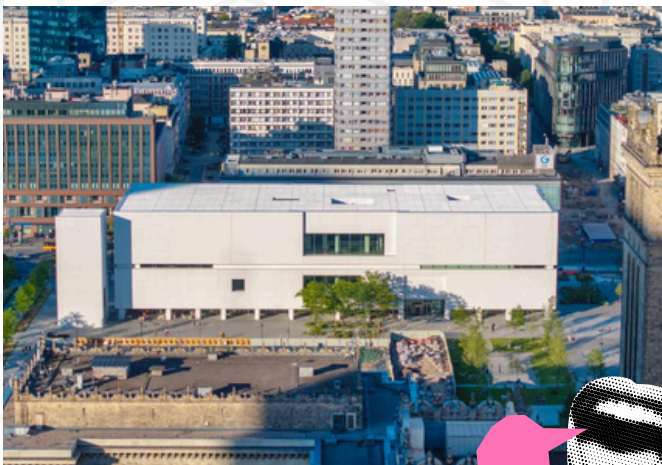
Stop #10: Plac Centralny and the Museum of Modern Art in Warsaw,

Újraértelmezés, demokratikus újrahasználat és a városközpont változása.

Sétánk a Thomas Phifer által tervezett Modern Művészetek Múzeuma, vagyis az MSN fehér, minimalista épülete előtt ér véget, amely éles kontrasztban áll a Kultúra Palotájának szürke monументalitásával. A mellette épülő úgynevezett Központi tér célja, hogy zöldfelületet vigyen a Felvonulási tér egykori betonsivatagába, és visszaadja azt az állampolgároknak.

Ez a látszatjáték szimbolikus vége:

egy tér, amely évtizedeken át az autoriter hatalom tömegek feletti ellenőrzését szolgálta, ma nyitottá és sokszínűvé válik. Varsó nem törölte el PRL-örökségét, hanem új, állampolgári jelentésrétegeket helyezett rá.

Figyeld meg a szocialista realista Palota és a modern MSN közötti ütközést. Az útvonal melyik PRL-„díszlete” lepett meg a legjobban? Szerinted a kortárs Varsó jól kezeli ezt a nehéz, rákényszerített múltat? Beszéljétek meg a gondolataitokat.

Hatalmas gratuláció! A küldetésed a PRL-univerzumban hivatalosan is teljesült. Végigjártad a teljes útvonalat, és hibátlanul leleplezted a rendszer „látszatjátékát”. Bebizonyítottad, hogy képes vagy kritikus szemmel nézni a várost: felismered az építészet rejtett jelentéseit, tudsz olvasni a sorok között, és ügyesen eligazodsz a rád kényszerített struktúrákban.

Vidd magaddal ezt a tudatosságot a mindennapokba is! A körülöttünk lévő világ – a reklámok, a közösségi média és a közterek – ma is megpróbálja befolyásolni, mit gondolunk. Most azonban már vannak eszközeid ahhoz, hogy mindig keresd az igazságot a hivatalos üzenetek felszíne alatt. Indulj tovább a városba emelt fővel!

Ezt a bookletet a Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej, FRDL készítette az Empower Youth, Explore Stories, EYES projekt részeként.

Kapcsolat:

Katarzyna Doherty
katarzyna.doherty@frdl.org.pl

Małgorzata Zielińska
malgorzata.zielinska@frdl.org.pl

[http://www.](http://www.dlamlodych.frdl.pl/projekty/empower-youth-explore-stories-eyes)

dlamlodych.frdl.pl/projekty/empower-youth-explore-stories-eyes

[FundacjaRozwojuDemokracjiLokalnej](https://www.facebook.com/FundacjaRozwojuDemokracjiLokalnej)

[company/fundacja-rozwoju-demokracji-lokalnej](https://www.linkedin.com/company/fundacja-rozwoju-demokracji-lokalnej)

Az Európai Unió
társfinanszírozásával

Az Európai Unió finanszírozásával. Az itt szereplő vélemények és állítások a szerző(k) álláspontját tükrözik, és nem feltétlenül egyeznek meg az Európai Unió vagy az Európai Oktatási és Kulturális Végrehajtó Ügynökség (EACEA) hivatalos álláspontjával. Sem az Európai Unió, sem az EACEA nem vonható felelősségre miattuk.